

Nr 46.

Ankom till Riksdagens kansli den 8 april 1910 kl. 4,30 e. m.

Utlåtande, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående en betryggande arrende- och besittningsrätt till småbruk å kronans jordbruksdomäner m. m.

(2:a A.)

I en inom Andra kammaren väckt, till jordbruksutskottets förberedande behandling hänvisad motion, nr 109, hafva herr *K Staaff* m. fl. hemställt, att Riksdagen måtte i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla om framläggande snarast möjligt för Riksdagen af förslag till bestämmelser angående en arrende- och besittningsrätt af betryggande art till småbruk å kronans jordbruksdomäner och hvad därmed äger sammanhang äfvensom till de föreskrifter och åtgärder i öfrigt, som kunna erfordras för att vederbörligen trygga med äganderätt upplåtna småbruks fortvaro såsom sådana.

Till stöd för sin hemställan hafva motionärerna anfört följande:

»Vid 1908 års riksdag väcktes af undertecknad Staaff m. fl. motion om skrifvelse till Kungl. Maj:t med anhållan, att Kungl. Maj:t ville låta allsidigt utreda, hvilka nya former för upplåtelse af jord från stat eller kommun till enskilde kunde vara särskildt ur social synpunkt påkallade och lämpliga samt därefter för Riksdagen framlägga förslag i ämnet.

Motionen, afstyrkt af lagutskottet, lyckades icke tillvinna sig Riksdagens bifall.

I sammanhang med Kungl. Maj:ts proposition nr 41 till 1909 års Riksdag om grunder för åtgärder i syfte att åt mindre bemedlade och obemedlade bereda tillfälle att förvärfva egnahemslägenheter från vissa kronoegendomar, väcktes af undertecknad Staaff m. fl. motion, bland annat,

därom, att ett i motionen skisseradt arrende- eller besittningssystem måtte, *jämte* den af Kungl. Maj:t föreslagna upplåtelse med full äganderätt, medgifvas och därvid vissa i motionen angifna hufvudsakliga grunder för en dylik besittningsrätt fastställas. Alternativt yrkades i motionen, att Riksdagen måtte i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla om framläggande för 1910 års Riksdag af förslag till bestämmelser angående en arrende- eller besittningsrätt af betryggande art till småbruk å kronodomänerna och hvad därmed ägde sammanhang.

Statsutskottet, till hvilket såväl motionen som kungl. propositionen hänvisades, biträdde Kungl. Maj:ts förslag därom, att egnahemsupplåtelser å kronodomänerna borde såsom regel ske med äganderätt, samt hemställde, med afstyrkande af motionen, att vissa närmare angifna grunder för åtgärder i syfte att åt mindre bemedlade och obemedlade bereda tillfälle att förvärfva egnahemslägenheter å kronans jordbruksdomäner måtte fastställas att gälla från och med den 1 januari 1910. Utan diskussion biträdde Första kammaren statsutskottets förslag, medan däremot Andra kammaren, efter votering med 166 röster mot 41 röster, biföll ett yrkande, som innebar dels godkännande af statsutskottets förslag, dels ock en skrifvelse till Kungl. Maj:t af det innehåll, som i nyssberörda motion alternativt påyrkats.

Genom kamrarnas skiljaktiga beslut förföll skrifvelseförslaget, och någon framställning i det ämne, som skrifvelsen afsåg, lærer ej heller vara att för närvarande förvänta från Kungl. Maj:t. Vid sådant förhållande vilja vi ånyo draga denna, enligt vår mening betydelsefulla, fråga inför Riksdagen, i förhoppning att de sympatier för den ifrågasatta upplåtelseformen, som vid 1909 års riksdag tagit sig ett så kraftigt uttryck i Andra kammaren, skola vid innevarande års riksdag resultera i ett för frågans framtida genomförande gynnsamt Riksdagens beslut.

Den kolonisation medelst småbruk af statens jordbruksdomäner, till hvilken genom beslut af fjolårets Riksdag lades grund, kräfver uppenbarligen, att jordupplåtelserna så ordnas, att de leda till målet och äro afpassade efter deras ekonomi och förhållanden i öfrigt, för hvilka småbrukslägenheterna skola i främsta rummet afses.

I sådant hänseende fordras först icke blott att upplåtelserna från början ske till personer, som äro mindre bemedlade, äga förutsättningar för drifvande af ett mindre jordbruk och icke redan äga fast egendom af den storlek, att därå kan födas en familj, utan äfven att, när upplåtna småbruk genom köp öfverlåtas, möjliga garantier vinnas för,

att småbruken bibehållas bland personer med samma kvalifikationer som dem, till hvilka de ursprungligen af staten afyttrats. Det sociala ändamålet med upplåtelseerna kan eljest lätt äfventyras. Icke blott enstaka, genom statens omtanke och bistånd upplåtna småbruk, utan jämväl hela småbrukskolonier kunna blifva föremål för köplust från t. ex. någon industris sida, och i det fall, att den bjudna köpeskillingen blir så anseelig, att småbruksinnehafvarne finna med sin tillfälliga ekonomiska fördel förenligt att sälja, skola de med all sannolikhet emellanåt falla offer för frestelsen. I sådant fall kan än här och än där komma att upprepas hvad som redan inträffat i Norrland och där framtvingit en särskild lagstiftning.

Men det är icke nog med, att småbruken skyddas mot spekulationslustan. Tillgång behöfver också finnas till sådana upplåtelseformer, som möjliggöra, att äfven de minst bemedlade, de, hvilkas hela kapital är deras idoga armar, komma i besittning af ett småbruk å kronans mark. Det är just dessa personer, hvilka nu i stor utsträckning söka sig en utkomst på andra sidan Atlanten och som genom starkare band än de nuvarande behöfva bindas vid fosterjorden. Det lyckas näppeligen att effektivt motarbeta emigrationen, utan att möjligheten att förvärfva en jordbit att bygga och bo på utsträcker till största möjliga del af befolkningen. Uppenbart är, att, om en person icke behöfver erlägga köpeskillingen för jorden, utan i stället får komma i tryggad besittning däraf genom en årlig arrendeavgift, kretsen af personer, som kunna reflektera på ett småbruk, varder anseeligt vidgad.

En lämplig form af tryggad besittningsrätt skulle i nu berörda afseende vara af betydelse. Denna form torde kanske lämpligast bli en arrenderätt på viss tid med ovillkorlig optionsrätt, en arrenderätt, som kunde ärfvas och med vissa inskränkningar gå i försäljning och låta dess innehafvare komma i fullt åtnjutande af sitt arbete och sina å jorden nedlagda förbättringar.

Den nu angifna arrendeformen innebure en besittningsrätt af den art, att den, omgärdad med lämpliga bestämmelser i öfrigt, borde gifva den enskilde erforderlig trygghet i besittningen och tillräcklig säkerhet att för sig och sina anhöriga njuta frukterna af sin möda. Den blefve ett arrendesystem af helt annat värde och helt annan trygghet än de nuvarande arrendena å kronoegendomar.

I vår förut berörda motion till 1909 års Riksdag angåfvo vi med afseende å den nämnda upplåtelseformens närmare utveckling några tankar

och riktlinjer, hvilka icke ånyo torde behöfva närmare relateras, då de gifvetvis allenast utgjorde ett utkast, som fordrar ytterligare utredning och öfvervägande.

Den sålunda förordade tryggade besittnings- eller arrenderätten afse vi icke skola ersätta upplåtelseerna med äganderätt, utan förekomma jämsides med denna. Vi äro nämligen öfvertygade om, att i många fall den enskilde föredrager äganderättsupplåtelse. Från det allmännas synpunkt sedt böra äganderättsupplåtelse, omgärdade med de villkor, som beslutits vid fjolårets riksdag samt kompletterade med de ytterligare bestämmelser i syfte att betrygga småbrukens fortvaro, som kunna genomföras, icke heller medföra vådor. De bägge upplåtelseformerna, äganderätt och tryggad besittnings- eller arrenderätt, synas oss därför böra antagas att förekomma vid sidan af och i fri täflan och fritt val med hvarandra. En allmän kolonisation af domänerna måste vara hufvudsyftet. Den lämpligaste formen för upplåtelse för denna kolonisation må i viss grad bero af erfarenheten. Visar det sig, att den af oss här förordade tryggade arrenderätten blir mycket begärlig, lärer denna arrenderätt också, hvad nu ifrågavarande lägenheter å kronodomänerna angår, komma att alltmer blifva föredragen framför äganderättsupplåtelseerna. Visar det sig däremot, att äganderätten, allena eller hufvudsakligen, kan åstadkomma den kolonisation, som är målet, blir ju det af oss förordade arrendesystemet inskränkt till sin användning eller icke alls användt. Gagnet af en tryggad besittningsrätt såsom upplåtelseform ökas gifvetvis också, om inteckning kunde meddelas i dylik besittningsrätt; och antaga vi, att denna fråga också blir föremål för utredning i sammanhang med själfva upplåtelseformen, liksom ock att därvid kommer att öfvervägas, huruvida icke en kombination i vissa fall af tryggad besittningsrätt och äganderätt bör kunna ifrågakomma, så att den, som fått sig upplåtet ett småbruk, må kunna, då han så önskar och under vissa villkor och förutsättningar, därå förvärfva äganderättsupplåtelse.

I syfte att förhindra, att småbruken falla offer för spekulationslusten, beslöt fjolårets Riksdag, på Kungl. Maj:ts förslag, att hvad af köpeskillingen kunde återstå oguldet jämte ränta skulle, där sådant från statens sida påfordrades, genast vara till betalning förfallet, i händelse småbruket öfverginge till annan än efterlevande make eller bröstarfvinge eller efterlevande make och bröstarfvinge, hvilka behölle lägenheten oskiftad, såframt icke den nye innehafvaren pröfvades uppfylla de villkor, som gällde för att antagas till köpare i första hand, d. v. s. att vara mindre bemedlad eller obemedlad, äga god frejd och hafva gjort sig känd för arbetsamhet och

hederlig vandel samt äga förutsättningar för drifvande af ett mindre jordbruk och icke redan äga fast egendom af den storlek, att därå kan födas en familj. På sätt förut erinrats, äro emellertid med dessa bestämmelser ej tillräckliga garantier vunna för småbrukens bibehållande inom den del af befolkningen, för hvilken de egentligen afses. För att någon verklig garanti härutinnan skall komma till stånd fordras, att försäljningsrätten på behöfligt sätt begränsas, t. ex. så, att försäljning allenast må äga rum till person, som fyller de villkor, som uppställts för att kunna förvärfva småbruk i första hand. Med nuvarande lagstiftning torde emellertid ett dylikt villkor, äfven om det fästes vid försäljningen, icke kunna göras effektivt. Än mindre garanti åstadkommes uppenbarligen genom stadgandet, att resterande köpeskilling skall vara förfallen, när småbruket öfverlåtes till andra än nämnda personer eller innehafvarens närmaste anförvanter.»

Hvad till en början förutnämnda, vid 1908 års Riksdag väckta motion angår, så synes densamma hufvudsakligen hafva blifvit af lagutskottet afstyrkt på den grund, att den riktade sig mot den gängse uppfattningen, att landets väl bäst befördrades genom att idkarne af jordbruk såvidt möjligt utgjordes af själfägande bönder, som i sin äganderätt hade värnet för sin oberoende, själfständiga ställning.

Beträffande det i motionen vid 1909 års riksdag väckta förslaget att — jämte den af Kungl. Maj:ts föreslagna upplåtelsen af lägenheter från vissa kronoegendomar under äganderätt — såsom upplåtelseform skulle få förekomma en på visst sätt beskaffad arrende- eller besittningsrätt, yttrade statsutskottet, att de af motionärerna förordade upplåtelseformerna skulle i det afseendet lämna större garanti än äganderätten för att ändamålet med upplåtelseformerna ernåddes, att vid deras användande rätten att öfverlåta lägenheterna kunde regleras i enlighet med den ursprungliga upplåtelsens ändamål och att det därför vore synnerligt önskvärdt, att en utredning snart komme till stånd i syfte att utröna, huruvida och på hvad sätt en inskränkning af jordäganderätten lämpligen skulle kunna möjliggöras genom begränsning af rätten att öfverlåta densamma. Men samtidigt framhöll utskottet, att äganderätten i öfriga afseenden och särskildt med hänsyn till kostnaderna för kronan, hvilka vid upplåtelse under arrenderätt sannolikt skulle blifva oskäligen stora för utövande af uppsikt öfver lägenheternas häfdande m. m., syntes vara den i allmänhet lämpligaste formen för ifrågavarande upplåtelse samt att Kungl. Maj:ts förslag jämväl lämnade rum för ett begagnade af tomträttsinstitutet, där

*Utskottets
yttrande.*

detta vid någon upplåtelse skulle befinnas lämpligare. Sin ståndpunkt i frågan angaf utskottet närmare vid behandling af den af herr C. Lindhagen samma år väckta motion, att den af Kungl. Maj:t föreslagna upplåtelsen af lägenheter på Svanå och Alträskis kronoparker och f. d. Selets stockfångstskog icke måtte ske med full äganderätt. Därvid yttrade utskottet, att allt dittills vid åtgärder från statens sida i syfte att understödja bildandet af småbruk eller i allmänhet att stödja egnahemsrörelsen såsom grundsats gällt, att det å egna hemmets bildande nedlagda arbetet förr eller senare måtte leda till hemmets förvärfvande med äganderätt och att denna grundsats framträdt som en gifven följd af svenska folkets sedan urminnes tider nedärfda, starka känsla för äganderätten såsom den yttersta grunden för personlig själfständighet och den nämnda åskådning bekräftande erfarenheten, att i längden intet arbete är så träget som det, som ägnas den egna torfvan.

Nu förevarande motion åsyftar bestämmelser i två olika afseenden, nämligen *dels* angående en arrende- och besittningsrätt af betryggande art till småbruk å kronans jordbruksdomäner, *dels och* angående tryggande af med äganderätt upplåtna småbruks fortvaro såsom sådana.

I förstnämnda afseende hafva motionärerna föreslagit införande af »en arrenderätt på viss tid med ovillkorlig optionsrätt, en arrenderätt som kunde ärfvas och med vissa inskränkningar gå i försäljning och låta dess innehafvare komma i fullt åtnjutande af sitt arbete och sina å jorden nedlagda kostnader». Just den anmärkningen torde emellertid kunna riktas mot förslaget om egnahemslägenheters upplåtande med besittningsrätt, att med en sådan upplåtelseform brukaren svårligen kan tillförsäkras fulla vinsten af det arbete, han nedlägger på det egna hemmet. Att döma af den erfarenhet, man vunnit af de gamla åborättsupplåtelseerna, ligger det nära till hands att befara det innehafvarne af med besittningsrätt upplåtna mindre jordbrukslägenheter icke skulle komma att i samma grad som de mindre jordägarne vinnlägga sig om sin jords förbättring och ändamålsenliga bebyggande eller beflita sig om att genom arbete och sparsamhet öka sitt välstånd.

På grund häraf kan utskottet, som delar den af förra årets statsutskott uttalade uppfattningen, att egnahemsupplåtelse af ifrågavarande art borde ske under form af äganderätt, icke tillstyrka motionärernas förslag i denna del.

Hvad åter angår förslaget om åtgärder för tryggande af med äganderätt upplåtna småbruks fortvaro såsom sådana, vill utskottet erinra därom, att i lagberedningens förslag till ny jordabalk upptagits frågan om införande af en s. k. förköpsrätt, hvarigenom kronan vid försäljning af sin fasta egendom skulle medelst in-teckning i den försålda fastigheten kunna tillföräkra sig rätt att vid ny föryttring af densamma öfvertaga köpet och därigenom förhindra en användning af jord, som för visst ändamål upplåtits, på ett däremot stridande sätt.

Då således den af motionärerna väckta frågan i annat sammanhang torde blifva föremål för Riksdagens pröfning, får utskottet hemställa,

att herr Staaffs m. fl. förevarande motion icke måtte till någon Riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 8 april 1910.

På jordbruksutskottets vägnar:

THEODOR ODELBERG.

Reservation

har anmälts af herrar *G. Jansson*, greve *R. G. Hamilton*, *G. A. E. Kronlund*, *S. Linders* och *P. N. Bosson*, hvilka ansett att utskottet bort hemställa,

att Riksdagen, i anledning af herr Staaffs m. fl. ifrågasvarande motion, måtte i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla om framläggande snarast möjligt för Riksdagen af förslag till bestämmelser angående en arrende- och besittningsrätt af betryggande art till småbruk å kronans jordbruksdomäner och hvad därmed äger sammanhang äfvensom till de föreskrifter och åtgärder i öfrigt,

som kunna erfordras för att vederbörligen trygga med äganderätt upplåtna småbruks fortvaro såsom sådana.

Det skulle här antecknas, att herr *A. H. Fahlén* icke deltagit i förestående ärendes behandling inom utskottet, äfvensom att herr *D. Persson* icke närvarit vid slutbehandlingen af ärendet.
